

Sense voler

**Resistències corporals
a la lògica del rendiment**

Mireia Serrano

**4t Premi
Teatre Lliure
—
Universitat
de Barcelona**

Sense voler

Sense voler

**Resistències corporals
a la lògica del rendiment**

Mireia Serrano

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

CRIC

Construcció i Representació
d'Identitats Culturals

Estudis de Teatre Contemporani

Serrano, Mireia, autor

Sense voler : resistències corporals a la lògica del rendiment. – (Col·lecció CRIC, construcció i representació d'identitats culturals ; 7. Estudis de Teatre Contemporani)

Inclou bibliografia

4t Premi Teatre Lliure, Universitat de Barcelona

ISBN 978-84-1050-201-7

I. Títol II. Col·lecció: Col·lecció CRIC ; 7 III. Col·lecció CRIC. Estudis de Teatre Contemporani

1. Sociologia de l'art 2. Productivitat laboral 3. Rendiment 4. Gestió del temps
5. Treball 6. Segle XXI

Col·lecció CRIC

Directors:

Francesco Ardolino (Universitat de Barcelona)

Marisa Siguan (Universitat de Barcelona)

Directora de la sèrie

Myriam Mallart Brussosa (Universitat de Barcelona)

Comitè científic

Elena Losada (Universitat de Barcelona)

Mònica Rius-Piniés (Universitat de Barcelona)

Helena Buffery (University College Cork)

Maria-Sabina Draga Alexandru (Universitatea din București)

Enric Bou (Universit  Ca' Foscari, Venècia)

  Edicions de la Universitat de Barcelona

Adolf Florensa, s/n

08028 Barcelona

Tel.: 934 035 430

www.edicions.ub.edu

comercial.edicions@ub.edu

Fotografia de la coberta: *Oreneta i cam lia*,
ca. 1900. It  Jakuch . Rogers Fund, 1925

ISBN: 978-84-1050-201-7

Dipòsit legal: B 15812-2025

Impressió i relligat: Gráficas Rey

Aquest volum   fruit de la col·laboració entre el Teatre Lliure i la Universitat de Barcelona amb l'objectiu de fomentar la cooperació acad mica i promoure la cultura i les arts escèniques, i ha estat finançat pel Vicerectorat de Recerca i la Facultat de Filologia i Comunicació de la Universitat de Barcelona.

 s rigorosament prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra. Cap part d'aquesta publicació, incl s el disseny de la coberta, no pot ser reprodu ida, emmagatzemada, transmesa o utilitzada per cap tipus de mit a o sistema sense l'autorització prèvia per escrit de l'editor.

A tots els cossos afins, partíips i còmlices.

Sumari

Imperatiu	11
Resistències	
I. Estar. Resistència present	25
II. Reposar. Resistència exhausta	47
III. Badar. Resistència abstreta	67
IV. Fracassar. Resistència no normativa	91
V. Gaudir. Resistència lúdica	119
Disjuntiva	147
Bibliografia.	157

Imperatiu

El canvi de paradigma que ha experimentat el treball en les darreres dècades és una realitat que ja afecta la gran majoria de professionals. La concepció del treball de la fàbrica fordista, basada en la disciplina, la repetició i l'alienació de la producció en cadena, ha estat substituïda per un nou paradigma basat en el control psicopolític,¹ capaç de governar-nos d'acord amb un sistema econòmic, sotmetent inconscientment la nostra experiència i subjectivitat, els nostres afectes i el nostre temps. Tanmateix, com ja va diagnosticar Guy Debord a *La societat de l'espectacle*, el temps d'oci s'ha convertit en temps de consum i producció, en el qual els subjectes gaudim d'una autonomia alienada al servei dels beneficis del capital. En aquest context, els límits entre vida i treball es difonen fins a fusionar-se en una mateixa esfera: la del subjecte neoliberal empresari de si mateix, que, estenent el model econòmic com a model relacional i d'existència, fa un ús productiu de les seves llibertats amb la finalitat d'optimitzar-ne les capacitats.

La narrativa èpica de l'emprenedor ha fet que atributs com autenticitat, singularitat, originalitat o creativitat siguin valors socialment desitjables, perseguits sota el parany de la flexibilitat o el *multitasking*, per tal d'assolir una realització personal a través del que es fa treballant. Estimulats per l'optimisme que tot és possible i tot està per fer, la destresa del capitalisme afectiu comporta que ens sobreocupem cada cop més, exposant-nos al malestar que això representa.

1. HAN, Byung-Chul (2014). *Psicopolítica: Neoliberalismo y nuevas técnicas de poder*. Barcelona: Herder.

Aquest sistema de dominació opera d'una manera molt més eficient que el del deure o la imposició externa, ja que l'imperatiu recau en el desig de ser un mateix (lliure, únic, extraordinari...). La nostra actitud, el nostre temps, el nostre compromís, la nostra motivació, les nostres sobrequalificacions, la nostra autonomia, la nostra disponibilitat, el nostre rendiment..., esdevenen els mitjans de producció d'un projecte de perfeccionament infinit que requereix que ens optimitzem constantment.

A través d'un optimisme dolorós, una llibertat alienada i un sotmetiment plaent, aquesta lògica productivista suposa una forma de subjectivació paradoxalment perversa que també afecta els àmbits artístic, cultural i acadèmic. Les pràctiques creatives o intel·lectuals són un exemple paradigmàtic de les noves modalitats de treball, i també són unes de les més desiguals i diferenciades que existeixen. La major part del treball d'artistes i investigadors continua estant sovint renyit amb l'activitat laboral, si es pressuposa que la satisfacció i realització personal que s'obté en el seu exercici ja és prou compensació i que, per tant, un salari econòmic vinculant és prescindible. Així doncs, sovint, malgrat l'esforç i la dedicació, l'únic que podem aconseguir a canvi d'aquesta lògica basada en l'autoexplotació és la recompensa precària del salari emocional,² aspirant al reconeixement i la validació del nostre sector. Mitjançant convocatòries i processos feixucs de selecció, competim amb els nostres iguals per adaptar-nos i respondre a les demandes del mercat o de la institució, patim fracassos i frustracions produïts per basar la nostra identitat en allò que fem, i, en el cas de ser seleccionats, sobreexcitem el nostre desig per continuar produint i sobreocupant les nostres vides en condicions precàries. En un món on tots podem ser creadors i difusors, envaïts per l'individualisme, el subjecte-marca lluita despietadament per fer-se visible.

2. ZAFRA, Remedios (2017). *El entusiasmo: Precariedad y trabajo creativo en la era digital*. Barcelona: Anagrama.

En escriure aquestes línies sento en la meua pròpia pell la tendència productivista de l'estudi acadèmic, el qual, sota un marc neoliberal, sembla adquirir sentit només a través de l'obtenció de títols i mèrits, que qualifiquen el meu coneixement, quantifiquen el meu expedient, simplifiquen i tradueixen el meu aprenentatge en dades, fet que fa que perdi matís i complexitat. Els sabers compartits, les paraules assimilades, els moments presenciats, els vincles generats..., tot un conjunt d'experiències que sembla que només existeixen si són traslladades a una producció pròpia, com és el present assaig. Sota aquesta lògica de produir envers ser, em sento totalment aliena, ja que considero que els aprenentatges i les experiències haurien de ser una finalitat en si mateixos. Així i tot, no puc desvincular-me de la paradoxa mencionada anteriorment: la meua curiositat, el meu entusiasme i el meu desig sostenen l'impuls de convertir vocació en professió. Des d'aquesta vulnerabilitat, avui em dedico desinteressadament a aquest text, projectant vagament la possibilitat d'un escenari millor, un reconeixement que atorgui sentit o una oportunitat que permeti noves condicions. Les nostres vides estan sent ajornades constantment segons un seguit de possibilitats i d'expectatives futures que, mentre no arriben, s'experimenten des d'una gustosa supe-ditació.

Si la pràctica artística té alguna funció, sense dubte és poder imaginar altres maneres de fer i generar dubtes sobre la realitat que habitem. L'art permet traçar i habitar altres escenaris, especulant, projectant i experimentant altres formes de subjectivitat capaces de propagar-se i de mobilitzar els nostres desitjos. Com a testimoni directe dels inicis de l'adhesió del mercat de l'art a l'economia capitalista i com a hereu del dret mandrós de Paul Lafargue, Marcel Duchamp fou un dels primers referents de la història de l'art a postular-se contra el treball a través de la seva pràctica individual. Maurizio Lazarato exposà que el posicionament crític de Duchamp no només

responia a la realitat socioeconòmica del moment, sinó que també pretenia habitar una nova forma d'existència. El rebuig del treball de Duchamp s'oposava a la dominació del capital sobre la vida i als valors atribuïts a la figura de l'artista i l'acte de creació (creativitat, originalitat, genuïnitat...), anticipant les conseqüències del capitalisme afectiu o de la concepció contemporània del treball. Si el *ready-made* desafiava l'acte de creació presentant «una obra sin artista para realizarla»,³ Jean-Yves Jouannais para atenció a l'altra cara de la moneda, els artistes sense obra, i s'ocupa de «la obra que, en su autor, está presente en todas partes, pero no se la ve jamás».⁴ En el seu llibre aplega un conjunt d'autors i creadors que, per diferents motius (discreció, silenci, absència, dissidència...), van decidir no mostrar la seva obra, no publicar-la o, directament, no produir-la. En relació amb aquesta constel·lació, cal mencionar el treball de Dora García *El artista sin obra (una visita guiada en torno a nada)* (2009), l'origen del qual està inspirat en el llibre de Jouannais. El projecte, que gira entorn de la no producció artística, es presentà com una visita guiada que mostrava obres inexistents, interpel·lant directament l'audiència i les seves expectatives. L'artista Fermín Jiménez Landa també ha investigat des de la pràctica i la teoria la inutilitat en les pràctiques artístiques contemporànies en contraposició a l'utilitarisme que opera a favor de l'èxit, explorant els camps de la inacció, la mandra, l'error o l'oci com a alternatives no funcionals i fent valdre el fet col·lectiu o social en contraposició al mèrit de l'autoria individual.⁵

En l'àmbit nacional, en els últims anys múltiples exposicions col·lectives han abordat la tensió entre vida i productivitat recollint

3. LAZZARATO, Maurizio (2010). *Marcel Duchamp y el rechazo del trabajo*. Madrid: Casus Belli, p. 29.

4. JOUANNAIS, Jean-Yves (2014). *Artistas sin obra: «I would prefer not to»*. Barcelona: Acantilado.

5. JIMÉNEZ LANDA, Fermín (2019). *La reconquista de lo inútil (Nociones de inutilidad en el interior de la producción artística contemporánea desde la propia praxis)*. Tesi doctoral. Universitat Politècnica de València. Disponible a <https://riunet.upv.es/handle/10251/124971>.

l'obra de molts artistes que han manifestat la problemàtica de l'imperatiu contemporani basat en la producció d'identitat a través del treball, i les conseqüències que això comporta. Amb «Indisposició general. Assaig sobre la fatiga» (Fabra i Coats, 2015), Martí Peran revelà el col·lapse de la societat del rendiment, medicalitzada i sobreesstimulada per assolir la seva funció productiva, víctima d'un esgotament estructural. La fatiga, entesa com un estat de molèstia, dificultat i pausa, es plantejà com un punt d'inflexió necessari per permetre l'inici d'un procés d'emancipació. Posteriorment, Anna Manubens presentà «Visceral blue» (La Capella, 2016), una exposició que tracta el tema del model econòmic neoliberal com a causant d'un malestar blau (associat a emocions com la tristesa, la melancolia, el baix estat d'ànim o la depressió) per culpa de la constant exigència per generar capital en l'esfera pública, alterant la nostra pròpia autoapreciació. En ambdós casos, la fatiga i la condició blava són conceptes pensats com a espais de dissidència i oportunitat per fer front al model imperant. En aquesta línia, el projecte interdisciplinari *Polititzacions del malestar* (2017), de Daniel Gasol, Laia Manonelles i Nora Ancarola —formalitzat en una sèrie de debats, una exposició al Centre d'Art Santa Mònica, un arxiu digital i una publicació—, presentà una recopilació de textos i projectes artístics que reflexionen sobre la gestió dels malestars, fet que visibilitzà la dimensió política i col·lectiva del cansament o l'angoixa, i aprofundí específicament també en el malestar en els processos creatius. Aquests tres projectes curatorials posen en relleu la necessitat d'identificar tota una sèrie de malestars propis de la societat contemporània, que cal identificar com a estructurals i col·lectius, no circumstancials o personals, concebut l'art com una «via efectiva per cercar altres maneres de relacionar-se amb la inquietud, per assumir un rol actiu i responsable cap a la pròpia realitat».⁶

6. ANCAROLA, Nora, GASOL, Daniel, i MANONELLES, Laia (eds.) (2017). *Polititzacions del malestar; Dret a l'angoixa, l'art i els processos creatius com a instrument per canalitzar el malestar*. Barcelona: Raig Verd, p. 10.